

Bibliografski rad Ivana Franje Jukića i kraj kulturne povijesti. Bibliografije kao izvor za povijest knjige i kulturnu povijest

Slavko Harni, sharni@nsk.hr

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

Libellarium, 1, 1 (2008): 27 – 50.

UDK: 015:930.85(497.6)''18''
015(497.6):002.1(091)

Stručni rad

Primljeno: 23. travnja 2007.

Sažetak

Prije 150 godina umro je bosanski franjevac Ivan Franjo Jukić (1818. – 1857.), jedan od najvažnijih kulturnih pregalaca u 19. stoljeću u Bosni i Hercegovini. U teškim uvjetima osmanske okupacije Bosne i Hercegovine on je razvio vrlo raznoliku kulturnu djelatnost. Među ostalim, istraživao je kulturnu svjetovnu povijest Bosne i Hercegovine, a napose spisateljski rad svojih franjevačkih prethodnika koji su pastoralno djelovali tijekom povijesti na cijelom hrvatskom kulturnom prostoru, a u nekim razdobljima i šire. Propovijedajući na narodnom jeziku oni su dali golem prinos standardizaciji hrvatskoga jezika i razvoju i uporabi bosanice kao specifično hrvatskoga ćirilskoga pisma. Jukić je jedan od prvih, ako ne i prvi od hrvatskih proučavatelja toga pisma. Proučavanje pisma bilo mu je povodom za skupljanje i bibliografsko opisivanje knjiga na tome pismu, ali i na latinici. Tako je nastala jezgra njegova teksta *Književnost bosanska* koji je zapravo opća bibliografija Bosne i Hercegovine, a prva koja kao kriterij uzima svjetovne, a ne redovničke granice Bosne. Tekst je objavljen u dva nastavka u „Bosanskom prijatelju” prvom književnom časopisu Bosne i Hercegovine, koji je pokrenuo i uređivao sam Jukić.

U povodu obljetnice želi se u prilogu koji slijedi podastrijeti uvid u rezultate istraživanja toga Jukićeva teksta u stručnobibliografskom i kulturnopovijesnom smislu. U stručnobibliografskom smislu promatra se bibliografski ustroj, bibliografski opis te kriteriji za odabir građe. Stručna obilježja bibliografije analiziraju se integrirana u kulturnopovijesni kontekst u sinkronijskom i dijakronijskom smislu. Primijenjena metoda kontekstualne bibliografske analize omogućila je tematiziranje nekih manje poznatih Jukićevih stajališta relevantnih za pitanja kriterija pri odabiru građe u nacionalnoj retrospektivnoj bibliografiji.

Potreba kulturnopovijesnoga pristupa proizlazi osobito iz toga što je Jukić bio oduševljeni pristaša ilirskoga pokreta. Taj je pokret promovirao južnoslavensko zajedništvo nazivajući južne Slavene Ilirima i smatrajući ih načelno jednim narodom

koji govori jednim jezikom, a pokazivao je izrazito zanimanje za bibliografski rad. Trag takvih stajališta vodi do izvora u njemačkome romantizmu, koji jedinstvo razjedinjenih njemačkih zemalja vidi u zajedničkom jeziku te promovira primat kulturnoga u odnosu na političko. U Nijemaca je to ujedinjenje uspjelo, a politička zbilja, djelomice i posredovanjem krvavih ratova, grubo je posvjedočila neuspjehu ilirske, pa i kasnije južnoslavenske ideje. Ta je činjenica u znatnoj mjeri usmjerila istraživanje. Napose se to pokazuje problemom u pitanjima kriterija za odabir bibliografske građe.

Jukić je polazeći očito od ilirskoga razumijevanja regionalnoga, ne samo prihvatio poistovjećivanja Ilira i južnih Slavena već i postulirao Bošnjake kao „slavni narod ilirski” ne samo teritorijalno već i etnički (rodoslovno). Proučavatelji kulturne i političke povijesti Bosne nisu prihvatili Jukićeve argumente, a kulturnopovijesni procesi krenuli su smjerom koji sam Jukić ne bi očekivao. Konzekvenca osmanskoga osvajanja Bosne bila je naime prožimanje konfesionalnoga i nacionalnoga. Tako se dogodilo da se Jukić kao katolik smatra hrvatskim kulturnim djelatnikom, pa po tome i bibliografom i pripadnikom hrvatskoga naroda, iako teritorijalno pripada Bosni i Hercegovini i također je kulturnim djelatnikom te države.

Stručnobibliografska analiza čini središnji dio priloga koji slijedi. Metodološki ju s jedne strane uokviruje, bibliografiji imanentni, moderni kulturnopovijesni kontekst, dok se s druge, potaknuta Jukićevim ilirskim konstruktom, promatra kratko i u svjetlu postmodernoga kulturnopovijesnoga konstruktivizma.

KLJUČNE RIJEČI: Ivan Franjo Jukić, bibliografija, bibliografska analiza, bosanski franjevci, „Bosanski prijatelj”, ilirski pokret.

Uvod

Iako nevelik, tekst bosanskoga franjevca Ivana Franje Jukića (1818. – 1857.)¹ *Književnost bosanska* cijenjen je među književnim povjesnicima. Kao pregledu književnosti Bosne i Hercegovine pripisuje mu se kulturna i znanstvena vrijednost (Čorić 1973: 85). Navodi ga se međutim i u nekim enciklopedijama (Čulić 1955: 517; Čulić

1 Iz brojne literature dade se rekonstruirati Jukićev život i rad do vrlo intrigantnih pojedinosti. Rodio se 1818. u Banjoj Luci. Početke pismenosti i nešto latinskoga jezika naučio ga je župnik fra Franjo Sitnić. Gimnaziju je završio u Fojnici. Na studiju filozofije u Zagrebu (1835. – 1837.) upoznao je Ljudevita Gaja i ostale ilirce. Od tada će njegov kulturni program trajno određivati ilirska ideja. Na teološkom studiju u Vesprimu dobit će poticaje i za politički rad. Studij napušta 1840. kako bi s prijateljima poticao ustanak protiv Turaka u Bosni. U toj lakoumnoj ideji spriječila ih je uprava provincije i poslala ih na nastavak studija. Jukića su poslali u Dubrovnik. U Bosnu se vratio 1841., u Fojnički samostan, gdje boravi do 1849. i intenzivno kulturno djeluje. Nastojao je oko osnivanja književnoga društva u Bosni, snovao o otvaranju muzeja, raspućavao knjige, pisao udžbenike, učiteljavao i bavio se proučavanjem prošlosti, napose povijesti i zemljopisa, te surađivao u ilirskim publikacijama („Danica” i „Kolo”). Nakon mnogo nastojanja uspio je 1850. pokrenuti prvi književni časopis u Bosni i Hercegovini u kojemu je bio urednikom i gotovo jedinim

1980: 634) i bibliografskim priručnicima (Logar 1973: 231), i to kao opću bibliografiju Bosne i Hercegovine jer sadrži popis djela bosanskih franjevaca za razdoblje osmanske vladavine u Bosni, a osim toga želi registrirati i rukopise pisane bosanskom ćirilicom (bosanicom) u srednjovjekovnoj Bosni.

Tekst ima svoje mjesto i u povijesti hrvatske nacionalne retrospektivne bibliografije te se također u tome smislu navodi u bibliografskoj literaturi (Rogulja 1982: XXVIII). Spada naime u regionalne bibliografije koje su prethodile Kukuljevićeve radu na općoj nacionalnoj retrospektivnoj bibliografiji u kojoj se navode Jukićeva djela i djela onih koje je Jukić popisao u svojem tekstu. U prilogu koji slijedi Jukićev se tekst promatra kao bibliografija.

Metodom kontekstualne bibliografske analize u ovom se radu Jukićev tekst početno nastoji smjestiti u kulturnopovijesni kontekst, zatim se promatra i prosuđuje sa stručnobibliografske formalne strane u ustrojbenom i opisnom smislu, te ga se naposljetku sagledava sadržajno kao fragment hrvatske nacionalne kulturne povijesti.

Napose se čini intrigantnim pitanje bibliografskih kriterija za odabir građe, tj. uvrštavanja samog Jukića i autora koje on opisuje u hrvatski bibliografski korpus. Teškoća jest u tome što bibliografska praksa uvrštava bosanske franjevce u bosanskohercegovačku, hrvatsku i srpsku nacionalnu bibliografiju. Svaka od njih svoje razloge smatra valjanim. Neke srpske bibliografije polaze od teze da je ćirilica srpsko pismo te da to vrijedi i za zapadnu ćirilicu, pa publikacije tiskane tim pismom uvrštavaju u svoje retrospektivne bibliografije. Hrvatske bibliografije smatraju zapadnu ćirilicu hrvatskom ćirilicom jer se ona oblikovala na hrvatskome kulturnom prostoru (Raukar 1973: 139), te knjige tiskane bosančicom uvrštavaju u hrvatske bibliografije. Bosanskohercegovački tekstovi polaze od toga da se bosančica kao zasebno pismo najprije razvila u srednjovjekovnoj Bosni, a potom je kao rukopisna minuskula postojala u osmansko doba, pa pisci toga pisma spadaju u bosanskohercegovačku nacionalnu bibliografiju. U prilogu ukazujemo na Jukićevo izvorno stajalište i na kulturnohistorijski

suradnikom. Unatoč tomu časopis je za svoje vrijeme bio na razini ostalih takvih publikacija u hrvatskome kulturnom prostoru.

U nadi da će pridonijeti narodnim probicima intenzivno je surađivao s Omer-pašom Latasom koji je bio zadužen za pacifikaciju pobunjenih osmanskih vođa u Bosni. Imao je, moglo bi se reći, ulogu vojnoga obavještajca za Latasovu vojsku i istodobno se obraćao turskome caru sa zahtjevima za slobodu naroda u Bosni. Izgledalo je vjerojatno u njegovim očima da gradi neku zgradu slobode, a onda se sve srušilo. Prijatelj Latas pokazao je da nije više od moćnika i lukava manipulatora. Jukić je bio uhićen i sproveden u Carigrad s argumentacijom da je opasan u Bosni. Jukićeva priča postaje tragedijom. Protjeran, prevaren, razočaran i očajan, u Sarajevu će početkom 1852. pokušati dići ruku na sebe. Odlučujuću ulogu u njegovu oslobađanju (iako su se za to zauzimali mnogi) imao je Antun Mihanović, autor teksta hrvatske himne, tada austrijski konzul u Carigradu. Jukiću je međutim zabranjen povratak u Bosnu. Umro je prije 150 godina, 20. svibnja 1857. u Beču.

proces po kojemu Jukićeva bibliografija kao regionalna spada u korpus hrvatskih bibliografija, tj. u hrvatsku retrospektivnu nacionalnu bibliografiju.

Izlaganje se metodološki koncipira kao višestruko čitanje teksta Jukićeve bibliografije, posvećujući pozornost tekstu u doslovnom i kulturnopovijesnom kontekstu. Kulturna historija mora naime računati sa slojevitim dijakronijskim relacijama, pogotovu ako se analizira retrospektivna bibliografija koja simbolično ponazočuje prošla vremena. Tako složena, ona je za nas i povijesna pojavnost u događajnom smislu, pa moramo računati s njezinim „budućim” djelovanjem koje je za nas još uvijek prošlost. Valja nam barem registrirati mjeru u kojoj je zaboravljena.

Kulturnopovijesni oslonci

Obilje i zaborav. U knjizi *Što je kulturalna povijest?* britanski autor Peter Burke zapaža kako su u poplavi projekata kulturne memorije unutar tzv. *nove kulturne povijesti* upadljivo rijetka „istraživanja koja obuhvaćaju manje dohvatljive ali, nikako, ne manje važne teme kulturne amnezije” (Burke 2006: 76). Tretman Jukićeve bibliografije u nas baš nekako slijedi tu sliku.

Ne može se nikako reći da je Jukić u cijelosti zaboravljen. O njemu su dapače nastala relativno brojna književna djela, posvećivane su mu pjesme (Jelenić 1904), ali i pisane romansirane biografije te drame o njegovu životu i stradanju.² Pisale su se i studije, većinom u povodu obljetnica njegova rođenja i smrti, koje su trajno obilježavane, a naravno i neovisno o tome. Percepcija je Jukićeva života i rada upotpunjavana i vremenom je bivala sve utemeljenija na istraživanjima, ali je ipak uvijek bila uvjetovana vremenom u kojemu se odvijala. Taj je interes posljedica kakvoće njegovoga kulturnoga prinosa i iskrene odanosti zavičaju i svome narodu, što su mu eminentno franjevačka obilježja. Dvije su ga međutim ideje do određene mjere interpretativno posvojile. To su ilirizam i jugoslavizam.

Jukić slijedi ilirske kulturološke obrasce. Oni su usredotočeni na pitanja jezika, pitanja knjige i drugih manifestacija izražajnosti jezika kao što je narodna poezija, na romantičarsku konstitutivnost prošlosti, tj. upućenost na velike ljude (biografizam) i značajne kulturne spomenike uključujući i knjige, na slavensku usmjerenost (ilirizam), protumađarski politički kroatizam (Vukotinović 1842), pa u tome smislu na stanoviti regionalizam, interes za ilirske regije i njihovu kulturu. To se posebno odnosilo na Bosnu jer su bosanski franjevci kao stanovnici bivše rimske pokrajine Ilirika rabili naziv *ilirski* kao jedan od naziva za hrvatski jezik, kojim su nastojali na velikom prostoru izvršavati svoju misionarsku zadaću. Gaj je i sam pisao o Bosni. Polazeći od toga oslonca Jukić je

2 Najpotpuniji pregled literature o Jukiću donosi Boris Ćorić (1973), a unekoliko ga dopunjava Anto Slavko Kovačić (1991). Publikacije bosanskih franjevaca trajno objavljuju tekstove o Jukiću, što napose vrijedi za znanstveni časopis „Bosna franciscana”.

napisao *Književnost bosansku*. Ona je tada bila mišljena regionalno u odnosu na ilirski, odnosno južnoslavenski svijet, a usporedivo s tim mi ju danas vidimo kao regionalnu u hrvatskome bibliografskom korpusu.

Sve što je kulturno radio Jukić je radio u ilirskom duhu. U tom je duhu pisao loše pjesme, solidne pripovijesti i dobre putopise. Objavljivao je udžbenike, bio je urednik prvoga književnoga časopisa u Bosni i Hercegovini, skupljao je narodne pjesme, snivao o osnivanju književnoga društva u Bosni, proučavao starine, pisao o zemljopisu i povijesti Bosne, planirao osnivanje muzeja. Nastupao je i kao nakladnik i raspčačavatelj, pa je primjerice objavio prvu knjigu Gajevim pravopisom u Dalmaciji, što pokazuje da je bio ilirski operativac od formata, jer su tijekom hrvatskoga narodnog preporoda znane upravo pravopisne tenzije između Dalmacije i kontinentalne Hrvatske.

Jugoslavizam se smatra baštinikom ilirizma, pa najizrazitija pohvala Jukićeve bibliografije dolazi iz pera P. Mitrovića u „Književnom jugu” iz 1918. koji, iz ozračja jugoslavenskoga nacionalizma, tvrdi „da je Jukićeva povijest bosanske književnosti savršen rad za svoje doba” (Jukić 1973, III: 20). No opet se govori o povijesti književnosti. Taj vid Jukićeva teksta nije bio tako zaboravljen kao bibliografski.

Najcjelovitiji prikaz Jukićeva života i rada predstavljaju *Sabrana djela* što ih je priredio Boris Ćorić 1973., poprativši ih izvrsnom studijom o Jukiću te vrlo iscrpnim biografskim i bibliografskim aparatom. Ćorić to čini s nadom da će „pokazati i njegov značaj za kulturu hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini” (Ćorić 1973: 22).

Ćorić djeluje u drugom vremenu, ima znanstvenu akribiju, ali nema onoga patosa koji imaju Josip Markušić i Branko Škarica s početka prošloga stoljeća: „Mi Hrvati Bosne i Hercegovine, davnih dana oteti naručju Majke Hrvatske, 415-godišnji robovi (...)” — navode potom znatan dio onih koje Jukić popisuje u svojoj bibliografiji — te zaključuju da ih „u radu za Boga i hrvatski narod u Bosni, nadilazi Ivan Frano Jukić” (Markušić — Škarica 1908: 5 – 6).

Na pozadini toga obilja boravi zaborav Jukićeve bibliografije. To ponajprije vrijedi za nju kao regionalnu bibliografiju. Valja poći od toga da su u području govora o nacionalnoj bibliografiji u nas regionalne bibliografije i inače mjesta djelomične amnezije, prepuštene osobnim inicijativama entuzijasta, a one su gradbeni elementi i smjerokazi nacionalnoj bibliografiji. One su također, u hrvatskome slučaju, njezine prethodnice u kulturnopovijesnome smislu. Nacionalna je bibliografija u cjelini zrcalo nacionalne kulture, a regionalne međutim borave na rubu, zrcale gdjekad dodirnice i preklapanja u pitanjima kriterija, mjeru nesigurnoga balansa koji pogađa i identitet. Jukićeva je bibliografija takve vrste. Mjesta su njezina nesigurnoga balansa kulturnopovijesno uvjetovana. Jukićev bibliografski rad nije u nas istraživana, već samo tu i tamo spomenut.

Danas po sebi razumljivim uzimamo — a time smo pri drugom vidu zaborava — kako Ivan Franjo Jukić pripada hrvatskoj kulturi, jer je bio Hrvat, katolik, dapače katolički

svećenik, pa je stoga hrvatski autor i dosljedno hrvatski bibliograf, a i njegova redovnička subraća čija djela popisuje također su odreda hrvatski pisci. To je vizura legitimnoga kulturnopovijesnoga procesa. Ona počiva na znanstveno posvjedočenom dominantnom utjecaju konfesionalne pripadnosti na nacionalno opredjeljivanje u Bosni i Hercegovini.³ Čini se samorazumljivim da hrvatska retrospektivna bibliografija, budući da je Jukić Hrvat iz Bosne, popisuje njegova djela (Građa 1987, 9: 90 – 91),⁴ a da to srpska retrospektivna bibliografija ne čini.⁵ No tome napose u 19. stoljeću nije bilo tako niti po Jukićevoj samointerpretaciji. Jukić nije govorio o sebi kao o Hrvatu, jezik kojim je govorio i pisao nije zvao hrvatskim, pismo, zapadnu ćirilicu, koju je proučavao, smatrao je drukčijom od srpske, ali ju nije zvao hrvatskom ćirilicom, osim u jednome slučaju kad citira Kopitara (Jukić 1973, I: 87). Takvo stanje stvari pokazuje kako su kulturnopovijesni procesi, gdjekad i legitimno, zaboravni.

Bibliografija i kultura. Iz današnje perspektive postoji u odnosu na Jukića stanovita terminološka neusklađenost. Jukić ne rabi termin bibliografija, već se za bibliografiju onda redovito rabio izraz književnost. Jukić ne rabi niti termin kultura, pa nam može izgledati nasilno što o njegovu radu govorimo u drugačijem terminološkom kontekstu. Iako je razmjerno puno pisao, Jukić je ipak bio više kulturni operativac i provoditelj određenoga programa nego teoretik. Bilo bi međutim pogrešno misliti kako taj manjak eksplicitno terminoloških relacija znači i odsutnost zbiljske duhovne korespondencije. Dapače, Jukićev kulturni angažman korespondira s općom kulturnom poviješću svoga stoljeća, s nacionalnom kulturnom poviješću i s hrvatskim regionalnim bibliografijama kao strukturalnim osloncima.

U Jukićevim tekstovima nađe se mjestâ koja sadržajno naznačuju osnovne obrise pojma kultura kakav se postupno profilira u općoj kulturnoj povijesti 19. stoljeća. Radi se o definiciji kulture što ga potkraj toga procesa profiliranja pojma nalazimo u Johannesu Nikela: „Kulturna povijest jest povijest duhovnoga razvitka čovjeka. Ona obuhvaća njegov odnos prema Bogu, prema blišnjemu i njegovo gospodstvo nad materijom” (Nikel 1907: 1 – 4). Predmetom proučavanja jest dakle kultura u širem smislu. U užem smislu kultura podrazumijeva kompleks čovjekovih relacija spram prirode. Ako se tiče čovjekovih tjelesnih potreba, smatra se nižom kulturom, a ako ide ususret čovjekovim duhovnim potrebama, onda je riječ o visokoj kulturi. Govorimo o Nikelovu tekstu s kraja 19. st. Danas se pojam kulture prilično rasprodao. *Svakodnevna kultura* možda mu najviše odgovara. Govori o kulturi jedenja, kulturi pijenja, kulturi šetanja. No u serioznim tekstovima ima se na umu tradicionalne distinkcije.

3 „Bosanski su se pravoslavci u nacionalnom smislu spontano odlučili za srpstvo, katolici za hrvatstvo” (Džaja 1999: 12 – 16). Prijevod djela: Konfessionalitat und Nationalitat Bosniens und der Herzegowina. München: 1984.

4 Jukićeva su djela objavljena u Hrvatskoj, pa već samim tim spadaju u Hrvatsku bibliografiju.

5 Imajući na umu kriterije Srpske retrospektivne bibliografije, to znači da se Jukić ne smatra Srbinom, da jezik kojim je pisao nije srpski te da nije objavljivao u Srbiji.

Nikelov pojam kulture ne isključuje čovjekovo religiozno djelovanje iz područja kulture, već naprotiv, djelovanje crkve kao religiozne zajednice također smatra kulturnim. On dakle legitimira kulturni rad franjevca Jukića. No Jukić spada u one bosanske franjevce koje karakterizira ne samo unutarcrkveni kulturni rad već i onaj koji se uobičajeno smatra svjetovnim. Takav je naprimjer koncept časopisa „Bosanski prijatelj” u kojemu je Jukić objavio svoju bibliografiju. Nijedno se područje života ne isključuje. Bibliografskim bismo terminima rekli: piše se opća bibliografija kojoj je važno samo to je li nešto knjiga. Njegovi su motivi takvoga rada razvidni napose iz predgovora *Početku pismenstva*: „Neima pako veće potrebe na ovome svitu od nauka: štiti i pisati znati; iz knjigah bo čovik najlašnje može znati: šta je dužan Bogu, sebi i svome bližnjemu” (Jukić 1973, I: 94). Ta moralna obveza definira i temeljna područja čovjekova kulturnoga djelovanja, pri čemu knjiga ima doista povlašteno mjesto.

S Nikelom smo, valja dakako uočiti, u vremenu kad Jukića više nije bilo, pa možemo reći da je Jukić, inzistirajući na onomu što je suvremensko u ljudskome životu, anticipirao naznake kasnije definicije. U Jukićevo smo doba još u vremenu romantizma, pa ne bi trebalo ispustiti iz vida i jednu drugu bibliografski relevantnu okolnost. Posredovanjem ilirskoga pokreta Jukić je neizravno bio dionikom ozračja što su ga potaknuli rodonačelnici njemačkoga romantizma (Humboldt, Herder). Pozivom na njih svakom se jeziku dodjeljuje poseban pogled na svijet, način mišljenja, a tako se onda može zasnovati i nacionalno kulturno zajedništvo. Hrvatski ilirci participiraju u tome ozračju, te po modelu njemačkih nacionalno integrirajućih procesa utemeljenih na kulturi, odnosno na jeziku, rade na slavenskim procesima u tome smislu.

Kultura se svakako odatle razumijeva kao nacionalna. Takvom razumijevanju kulture puno duguju i protagonisti hrvatske nacionalne bibliografije u 20. stoljeću. Razumijevanja kulturne povijesti kao nacionalne utječe i na razumijevanje nacionalne bibliografije kao kulturnoga pothvata koji zrcali kulturne prinose članova određene jezične i nacionalne zajednice bez obzira na postojanje države kao nacionalnog okvira. Ono je svakako prethodilo, a potom bilo na djelu istodobno sa scientističkim razumijevanjem bibliografije. Scientističko razumijevanje bibliografije, pa i nacionalne, promatra bibliografiju samo kao pomagalo u znanstvenome radu koje će znanstveniku omogućiti uvid u prethodne znanstvene dosege. Kulturnohistorijsko razumijevanje bibliografije gleda knjige kao kulturne spomenike, sastavni dio nacionalne memorije, a bibliografiju koja ih popisuje kao zrcalo nacionalne kulture, odnosno kao evidentiranje dokumenata te kulture. Postoje dakako i čisti tipovi takvoga razumijevanja bibliografije (znanstvene bibliografije) i opće (kulturnopovijesne) bibliografije. Opća (kulturnopovijesna) bibliografija boravi među knjigama upravo onako kako kultura boravi u svijetu. Nije vezana za specijalno područje, već prožima sva. Pritom je dakako moguć govor o kulturnopovijesnome značenju neke specijalne bibliografije.⁶

6 Radovi su primjerice hrvatskoga matematičara Vladimira Varičaka prinos matematičkoj znanosti. Ne postoji hrvatska matematika kao znanost, ali su Varičakovi znanstveni radovi

Iako u Jukićevim tekstovima ima znanstveno ambicioznih dijelova u kojima ispravlja istraživanja prethodnika, a gdjekad to pogađa upravo knjige opisane u njegovoj bibliografiji, ipak je njegovo razumijevanje popisa knjiga uglavnom kulturnohistorijskoga tipa jer su mu knjige orijentir u životu. Pa i upravo citirani njegov tekst promatra knjigu kao takav znak, koji povlašteno zastupa svijet u koji se stupa učenjem, obrazovanjem, uključivanjem simboličke duhovne relacije. Time se naznačuje, uz opće i nacionalno, i treće razumijevanje pojma kulture koji pretendira pokriti ne samo 19. stoljeće. Riječ je o definiciji po kojoj je kultura izravno različita od prirode upravo stoga što se konstituira u simboličkom svijetu za razliku od „doslovnosti” prirodnih procesa, u svijetu koji druge mogućnosti zastupa time što je najviši. U Jukića se tako nazire i stanovit odnos prema pojmu tzv. visoke kulture koja se pojavljuje s modernim razumijevanjem čovjekove kreativnosti kao višim oblikom djelovanja od ostalih. Ukazati popisom na knjige znači posvjedočiti najvišu razinu kulture i potvrditi zajednicu kojoj te knjige pripadaju.

Hrvatski bibliografski okoliš. *Književnost bosanska* nasljednica je i tipološka srodnica franjevačkih bibliografija osamnaestoga stoljeća, napose onih fra Filipa Lastrića⁷ i fra Emerika Pavića.⁸ One su, kao i Jukićeva, a za razliku od prilično brojnih hrvatskih regionalnih bibliografija, odnosno biobibliografija, objavljene u vremenu kad su nastale, ali ne kao zasebne knjige, već kao tekst u većoj publikaciji. U tome smislu srodna im je i jedna od bibliografija Adama Baltazara Krčelića (1715. – 1778.) koja sadrži i biografske podatke autora iz središnje Hrvatske, ali popisuje i neobjavljena djela (usp. Schaffarik 1826: 267 – 268). Zajedničko im je i to što potječu iz vremena prije unapređenja tehnike tiskanja pa, kako popisuju tiskane knjige, nisu baš velike opsegom. Jukićeva *Književnost bosanska* uvrštava i neke rukopise pa svejedno obuhvaća manje od dvadeset stranica teksta. Osim toga, Jukićevu *Književnost bosansku* ne zanimaju samo redovnička djela, iako mu se bibliografija u oba svoja dijela podudara s popisom djela bosanskih franjevaca. Bosanska književnost i književnost bosanskih franjevaca gotovo su istoznačnice sve do ilirskoga preporoda. Jukić u svojoj bibliografiji donosi i kratke životopise autora. Osim što je to obilježje našao u suvremenika (u Vrazovim popisima u „Kolu”, Jukić ga nasljeđuje od drugih hrvatskih regionalnih bibliografija, napose dubrovačkih iz ranijih stoljeća, a kontinentalnih iz vremenski bližega okoliša i onda kad su koncipirane kao zasebne, a ne integrirane.

prinos hrvatskoj kulturi i tek u tome kulturnopovijesnom smislu postoji hrvatska matematika, baš kao i, primjerice, hrvatsko slikarstvo.

7 Lastrić, Filip. *Catalogus Scriptorum Bosnen. provinciae: qui opera typis dederunt.* U *Epitome vestustatum Bosnensis provitiae, Venetiae, 1765.* Drugo je izdanje objavljeno u Anconi 1776., a hrvatski prijevod u dva izdanja u Sarajevu 1977.

8 Pavić, Emerik. *Series eorum, qui diversos Ingeniorum edidere partus, pratermissis Proviciarum, hic quondam conjuctarum Auctoribus, succincte exhibitur.- u: Ramus viridantis olivae... seu Paraphrastica et topographica descriptio provinciae nuper Bosnae Argentinae jam vero S. Joannis a Capistrano nuncupatae, Budae, 1766.*

Književnost bosanska

Opća obilježja bibliografije. Pogled na sadržaj „Bosanskoga prijatelja” bit će dostatan kako bi se ustanovilo da u njemu postoje samostalni biografski tekstovi kao životopisi velikana iz povijesti Bosne (Benlić, Ogramić, Dobretić), a prateći „Starine bosanske” tj. iznimno vrijedne kulturne spomenike, Jukić proučava i prikazuje povelje, rukopise i kodekse, posvećujući pojedinim svescima cijele članke ili pojedina poglavlja u o većem tekstu. Ti su opisi izrazito faktografski i kulturnohistorijski, a ne specijalno književnopovjesnički. Oni su oslonci za biografsku i bibliografsku sastavnicu *Književnosti bosanske* koji ju čine biobibliografijom. Pristup je postao mjerodavnim za sve kasnije bibliografe bosanskih franjevaca, Matkovića (1895), Jelenića (1925) i Kovačića (1991).

Ako još imamo u vidu da je knjige koje je opisivao u svojoj bibliografiji, dajući im tako patinu dragocjenosti, nalazio, mahom vrlo oštećene, u posve običnih ljudi, dok su mjesto u samostanskim knjižnicama zauzimale knjige na drugim europskim jezicima, postat će razvidnim kako je Jukić, provodeći ilirski program, dodirnuo činjenice iz socijalne povijesti hrvatske knjige. Jukić osim toga time ukazuje na, zbog nečega zaboravljene, kulturne vrijednosti koje nisu nikako ni danas izgubile na svojoj atraktivnosti za kulturnu povijest.

Književnost bosanska objavljena je slično tekućim bibliografijama, tj. u dva broja „Bosanskoga prijatelja” 1850. i 1851. godine.⁹ Ona je zapravo retrospektivna bibliografija i u svojem glavnom dijelu popisuje djela bosanskih franjevaca, ali u uvodnom dijelu sadrži bibliografske podatke iz razdoblja srednjovjekovne Bosne o rukopisnim tekstovima nefranjevačke provenijencije. U odnosu na razdoblje koje obuhvaća, *Književnost bosanska* relativno je kratak tekst. Obuhvaća u izvornom obliku ukupno 16 stranica (svaki dio po 8), a odnosi se na razdoblje od bana Kulina (12. stoljeće) do sredine 19. st. Posljednje opisano izdanje jest „Život Isusa Kersta itd. u Splitu 1848. u 8. str. 172”. Opisuje ukupno 74 teksta uključujući, uz *de visu* opisane jedinice, i ponovljena izdanja, gdjekad navedena samo godinom izdanja na temelju sekundarnih podataka. Nisu uključena izdanja za koja Jukić navodi samo da su objelodanjena više puta.

Sadržaj je opisivanih djela raznolik. Kako bibliografija nema stručnoga rasporeda ni kazala, korisno je naznačiti da sadrži najviše teoloških djela – liturgijske knjige i euharistijska razmatranja, biblijske i hagiografske tekstove, katehetska, retorička, homiletička i nabožna djela (molitvenike, križne putove) – te pravnih i asketskih djela. Ima i povijesnih, jezikoslovnih i religiozno-pjesničkih djela te medicinskih „likarija”. Od rukopisnih, pretežno svjetovnih tekstova navode se diplomatski tekstovi i heraldički kodeksi, jedan povijesni roman, jedan iluminirani kodeks s biblijskim

9 *Književnost bosanska*. A) Pisaoci koji su azbukom pisali. *Bosanski prijatelj*, 1(1850). 25 – 32; B) Pisaoci koji su abecedom pisali (Produženje). *Bosanski prijatelj*, 2(1851): 83 – 90.

tekstovima, nadgrobni natpis te jedno rodoslovlje kao natpis na poledini slike. Spominju se i rukopisni ljetopisi i župne knjige iz osmanskoga razdoblja ukoliko su pisani bosanicom.

Jezik bibliografije prepoznamo kao hrvatski (Jukić ga zove ilirskim i bosanskim). Jezik je opisivanih djela hrvatski (po Jukiću također ilirski ili bosanski) i latinski. Pismo je bibliografije latinica, što znači da su dijelovi koji se odnose na djela pisana bosančicom transkribirani, odnosno većinom transliterirani. Sačuvan im je mjestimice ikavski izgovor (živiti, umriti).¹⁰ U načelu je u „Bosanskome prijatelju” pa i u bibliografiji, primijenjena Gajeva reforma, u osnovi onako kao je predviđeno u Jukićevu *Početku pismenstva* iz 1848. No tzv. rogato [ě] uglavnom je izbačeno iz uporabe pa se umjesto toga piše [ie]. Jukić nam dakle ne omogućuje ono što je u deset godina kasnijoj *Bibliografiji hrvatskoj* Ivana Kukuljevića Sakcinskog moguće: glagoljske i ćirilске opise čitati na izvornome pismu. Herta Kuna evidentirala je ustupke koje je Jukić tu i tamo učinio starom franjevačkom načinu pisanja (Kuna 1983: 25). U bibliografiji je u tome smislu izrazit slučaj Ančićeva djela *Vrata nebeska* („Kchnighe parve Vrata nebeska i xivot vičćcgni”, navedenog u drugom dijelu bibliografije na str. 84., koje je gotovo u cijelosti opisano izvornim slovopisom. Da su sve latinicom tiskane knjige, poželjeli bismo danas, navedene u izvornoj grafiji, mogli bismo na jednome mjestu, a kroz razdoblje od tri stoljeća, uspoređivati različita grafijska rješenja. Tako je učinio Jelenić, ali on je objavio samo prvi svezak svoje biobibliografije.

Raspored građe. Jukić je u osnovi svoju bibliografiju koncipirao kao istraživanje jezičnih pitanja, usredotočujući se na pitanja pisma. Iako razmjerno kratka, ona je slojevito strukturirana bibliografija koja zapravo slijedi diobnu arhitekturu „Bosanskoga prijatelja” tj. Jukićev urednički rukopis. Jukić naime pojedine priloge u „Bosanskom prijatelju” numerira kao da su poglavlja u knjizi: rimskim brojevima. Prvi je dio *Književnosti bosanske* četvrti (IV) prilog po redu u pripadajućem svesku, a drugi dio sedmi (VII) u drugom svesku. Na drugoj razini diobne su jedinice označene velikim slovima abecede ((A) *Pisaoci koji su azbukom pisali*, (B).. *Pisaoci koji su abecedom pisali*), na trećoj arapskim brojkama (1, 2, 3...), a na četvrtoj malim slovima abecede (a, b, c...). Takva bi slojevita znakovna razdioba bila prikladna i za sistematski raspored građe, ali to vrijedi samo za najvišu razinu, a niže su raspoređene kronološki.

Prvom dijelu (*Pisaoci koji su azbukom pisali*) prethodi razmjerno opširan nenaslovljeni uvod (str. 25 – 34) posvećen povijesti bosanice, koju Jukić zove azbukom. Taj je uvod, ako ne integralni Jukićev tekst što ga je on 1843. poslao Vrazu, onda svakako sintetički pregled njegovih uvida iz toga teksta. Jukić je naime Vrazu u odgovoru na poziv za suradnju u „Kolu” obećao poslati podulji sastavak *Knjižestvo bosansko* (Jukić

10 Primjerice: Izpovied karstianska i nauk znati se pravo izpoviditi i t. d. složeno u jezik bosanski aliti ilirički, po fra Stipanu Jajčaninu ...; Fala ot Sveti...zabilježeni priko godišta. 1(1850): 31 – 32.

1973, III: 152).¹¹ U drugom se pismu ispričava što nije poslao usmeno obećani tekst o bukvi bosanskoj (Isto: 152), a u pismu od 28. 11. 1843. šalje „Bos. Knjižestvo, u kome se nahodi toli željna ilirska azbuka” (Isto: 154). Tekst nije objavljen,¹² pa ne možemo ustanoviti mjeru podudarnosti s tekstom o kojemu upravo govorimo. Jukić prvo napominje da su se Bošnjaci tim pismom služili od vremena banova i kraljeva pa sve do 1813. godine. Najstarijim spomenicima smatra povelje banova i kraljeva počevši od Kulina, dakle u razdoblju 1189. – 1463., a potom redom navodi: *Fojnički grbovnik*, opisujući ga kao „Rodoslovje popa Rupčića pisano god. 1340. a posvetjeno caru Stiepanu Dušanu, u komu su gerbovi ilirskih plemićah naslikani, i koje se čuva u samostanu u Fojnici”;¹³ *Gajevu Aleksandridu*,¹⁴ tj. „*Život Aleksandra Velikoga* u 8. listovah 94...”. *Hvalov zbornik* navodi iz druge ruke (Dobrovsky) kao rukopis iz 1406. što sadrži poslanice i djela apostolska s posvetom Hrvoju Vukčiću Hrvatiniću; slijedi Nadgrobni natpis kraljice Katarine iz 1478; potom navodi da je „Petar Ohmučević pisao rodoslovlje kraljah bosanskih i serbskih” na poledini slike kralja Tomaša u Kraljevoj Sutjesci.

Navodi također rukopise napisane od 16. do 19. st. u samostanima i župnim kućama, jer su službeni dokumenti kao što su matice i samostanski protokoli „s ćirilicom bosanskom pisani”. Navodi ih sumarno. U fusnoti bilježi i rukopisnu knjigu *Raj duše* iz 1567. i pokoju anegdotu koja svjedoči kako je bosanica prije, u Margitićevo vrijeme naprimjer, bila vrlo raširena, a onda zapravo zaboravljena.

Jukić dakako znade da je ta ćirilica (on ju ukoliko je nastala u osmansko vrijeme zove bosansko-katolička azbuka) različita od srpske crkvene ćirilice. Taksativno nabroja razlike pa veli: razlika je „pervo u liepoti i ravnosti slova”; drugo, nema „suvišnih pismenah”; treće, ima znakove za ilirske glasove ć, lj, nj, koje „drugi rukopisi cerkvenoslavjanski neimaju”; četvrto, ni „oni bezbroj titlah iliti siglah neima.” Tekstovi su uz to „pisani čistim ilirskim jezikom”.

U prvom dijelu popisuje potom, uz kratke biografske crtice, djela četvorice bosanskih franjevaca: fra Matije Divkovića (1563. – 1631.), fra Stjepana Matijevića (16. – 17. st.), fra Pavla Posilovića (oko 1600. – 1653.) i fra Stipana Margitića (sred. 17. st. – 1730.).

11 Pismo Vrazu od 14. prosinca 1842.

12 Jednu verziju teksta Jukić je poslao za „Danicu” ali je u broju 45 nešto opširnije o temi pisao kako Jukić veli neki Pravoljub (pseudonim Ivana Mažuranića). Jukić veli: „o knjižestvu bosanskom kad uzgovorim, bit će navedene i knjige ovom azbukom pisane”. Usp. Drevnosti bosanske. Skupio I. F. Jukić Banjalučanin 1842. (Jukić 1973, I: 131).

13 Jukić upućuje na svoj tekst objavljen u Danici ilirskoj.

14 Šenoa je kao gimnazijalac u potrazi za hrvatskim knjigama kod Gaja vidio „rukopis Alesandrejide” (usp. Jelčić 1978: 23). Rukopis se čuva u NSK u Zagrebu (usp. Kosić 2007: 39 – 40).

U zaključku prvoga dijela svoje bibliografije Jukić ostavlja mogućnost da je bilo još knjiga tiskanih azbukom bosanskom, a osim toga veli:

Moguće je da je i više bilo, al poginulo, osobito bilo je rukopisih u fojničkoj bibl., a bibliotekari neznajući ih štiti i cieniti, sažgaše ih. Za čudo je, da štampanih knjiga ilirskih u bibliotekama franc. samostanah od lieka tako rekavši, neima, a talijanskih, latinskih, niemačkih, francuskih i t.d preko reda! Ja sam ove knjige sebi otkupio, sve od prostih ljudih, a još ih se i poderanih nalazi, koje oni čitaju: knjige ove ne samo da su čistim bosanskim jezikom pisane, već i potriebite stvari duhovne liepo uče...

Drugi dio *Književnosti bosanske čine Pisaoci koji su abecedom pisali*. Objavljen je u drugom broju „Bosanskog prijatelja” na str. 254 – 261. Po istom modelu kao i u prvome dijelu popisana su djela sljedećih bosanskih franjevaca: fra Ivana Bandulavića, fra Ivana Ančića, fra Lovre Šitovića, fra Mariana Lekušića, fra Jeronima Filipovića, fra Marka Dobretića, fra Filipa Lastrića, fra Vice Vicića, fra Grge Iljića, fra Augustina Miletića, fra Stjepana Marjanovića, fra Ambroza Matića, fra Rafe Barišića, fra Mihovila Čuića i fra Franje Sitnića. Pritom Jukić dakako nema potrebe pisati povijest latinice jer ona nije tipično bosansko pismo. Navodi dva moguća razloga zašto su bosanski franjevci uopće pisali latinicom. Jedan je što nije bilo tiskara za slova bosanskoga pisma, a drugi je, po Jukiću vjerojatniji, što su se bosanski pisci ugledali u dubrovačke.

Uzimajući pismo kao primarni klasifikacijski kriterij za raspored građe u svojoj bibliografiji, Jukić si je postavio zadaću koju, gledajući sa stajališta današnjih spoznaja o povijesti pisma u Bosni i Hercegovini, nije posve odradio. U njegovoj se bibliografiji ne zrcali hrvatska tropismenost, kao naprimjer u kasnijoj Kukuljevićevoj *Bibliografiji hrvatskoj*, iako se u Bosni i Hercegovini nađe i spomenika pisanih glagoljicom (Nazor 1963: 72 – 73; Kuna 1973: 89 – 102).

Bibliografski opis. Na nižim razinama razdiobe Jukić, kako smo već uočili, kronološki raspoređuje građu, s tim što se bibliografski opisi okupljaju najprije u numerirane biobibliografske jedinice koje se sastoje od biografskoga i bibliografskoga dijela. Unutar biobibliografske jedinice navodi se dakle prvo kratki životopis autora, a zatim se, kronološki rasporedene, nižu bibliografske jedinice, gdje kad neujednačena opsega.

Primjer biobibliografske jedinice:

9. Gèrgo Ilić.

Rodjen u Varešu, najprije provincialom bio je, poslie učinjen biskup Ruspenski i namiestnik apostolski u Bosni. Umro g. 1813.

a) „Kratko nadometnutje u knjižice Od' uza me. To jest 14. razlikih, ravnih i kratkih govorenjah u Mletcih 1796. u 8. str. 108.”

b) „Vèrhu kraljevstva Mariina, Govorenja pris. i pripoš. gos. Aleksandra Borgie, iz talianskog u slovin-ski prinesena i pris. gospod. Stiepanu Borgii kardinalu prikazana. U Dubrovniku 1799. u 8. str. 140.” Na sversu knjige: „Način pribogoljubni za štovati prisveto uznesenje Gospino na nebo itd. str. 8.”

c) Epistolae pastorales, cum aliis nonnullis literis circularibus. Patavii 1800. in 8. pag. 46. knjige su latinski i ilirski pisane.

d) U rukopisu leže „Sveta govorenja prieko ciele godine itd. koje bi trebalo da se uštampaju.”

Razabiru se četiri tipa bibliografskih jedinica.

1) Samostalne strukturirane jedinice (vidjeti opis *b* u popisu Ilijićevih djela) označene su u nizu, prepoznaju se bibliografska pravila: podaci se s naslovne stranice navode u navodnicima, uključujući i posvetu, a zatim dolaze kolacija (format stranice) i paginacija (broj stranica). Navodnici ponekad nisu zatvoreni. Iza paginacije navode se napomene o primjerku (Jukić ga nerijetko opisuje *de visu*) i o izdanjima, ako pojedina izdanja ne opisuje posebno. Događa se da napomene izostanu.

Margitićev primjer:

Izповied karstianska i nauk znati se pravo izповiditi i t. d. složeno u jezik bosanski aliti ilirički, po fra Stipanu Jajčaninu od Markovac i t. d. u Mlecie 1701. kod „Nikole Peccana” u 16. str. 285. — Ovo je moje izdanje. G. Stojačković spominje još od g. 1704, 1707. i 1788. kao najposljednje azbukom bosanskom štampano. Ova „Ispovied” više je putah u Mlet. i Splitu lat. slov. preštampana.

2) Nesamostalne strukturirane jedinice. Dogodi se da strukturirana jedinica bude integrirana u tekst. Nekad su one izvan označenih jedinica i ne poštuju kronološki raspored.

Lastrićev primjer:

u latinskomu jeziku izdo je učeno dielo:
Epitome vetustatum Provinciae Bosnensis &
&. Secunda editio Anconae 1776. in 4 pag. 134

3) Samostalne nestrukturirane jedinice. Opis se sastoji od slobodno formuliranoga teksta bez citiranja naslova. Najčešći su takvi opisi u uvodnome dijelu o ćirilici, a gdjekad i u opisu rukopisa.

Primjer Kraljice Katarine:

Poznat je nadgrobni nadpis kraljice Katarine u Rimu u cerkvi Aracoeli god. 1478. postavljen, o komu poslije mnogih Katančić najobširnije je pisao.

4) Nesamostalne nestrukturirane jedinice. Takve jedinice citiraju dio naslova, koji je integriran u slobodni tekst bez drugih bibliografskih podataka. Većinom su tako opisani rukopisi.

Primjer:

Margitić.
...rukopisi, a) „Homilie” priko sve godine, za jednu nedilju ima ji po dvi-tri.

Proizlazi li takva neujednačenost u opisima iz raznolikosti Jukićevih izvora? Okolnost da je Jukiću ilirski pokret bio osnovni oslonac te da je svoj časopis koncipirao po uzoru na ilirske časopise imala je udjela i u tome kako je koncipirao svoju bibliografiju. Ne da se previdjeti naprimjer kako Vraz u „Kolu”, u razdoblju od 1842. do 1850., radi bibliografiju u nastavcima te pritom pojedine nastavke označuje slovima abecede (istina, malim, za razliku od Jukića koji u tu svrhu rabi velika slova); dapače Jukić nastavak naslovljuje s *Produženje* baš kao i Vraz u „Kolu”. No numeraciju biobibliografskih jedinica ne preuzima od Vraza već rabi mala slova. To ga međutim ne smeta da u opis unese i biografske podatke koje u nekim dijelovima svojih tekućih bibliografija donosi i Vraz. Kraće opisane jedinice imaju zapravo isti izgled kao u Vraza. No u onih kojima je posvetio veću pozornost Jukićev je opis opširniji, djelomice naravno i stoga što Vraz opisuje naslove koji su i izvorno kraće navedeni od starih iz 17. i 18. stoljeća.

Općenito se može reći da Jukić rabi aktualni bibliografski opis koji slijedi zahtjev s kraja 18. stoljeća, a prema kojemu bibliografski opis treba što vjernije prepisati naslovnu stranicu, a ne ju samo opisati, kako se to događalo u katalogima i bibliografijama 17. stoljeća koje opisuju baštinu iz vremena kad naslovne stranice često nije ni bilo (naslovni list postaje redovitim u 16. stoljeću). Jukićev je opis bitno opširniji i dosljedniji u prijepisu podataka s naslovne stranice. Jukić dakle primjenjuje načelo makar i djelomičnoga prijepisa podataka s naslovne stranice, dok je primjerice u Lastrića nerijetko riječ upravo o opisu naslovne stranice, a ne o prijepisu.¹⁵ Tako je Lastrić sa stajališta bibliografskoga opisa sudionik prakse prethodnoga doba, tj. 17. stoljeća. Jukić međutim participira u praksi koja se ustaljuje krajem 18. stoljeća i u kojoj teoretičari bibliografskog opisa zapažaju važnost prijepisa naslova za identifikaciju

knjige u bibliografskome popisu, a i posvećuje se veća pozornost knjizi što se i teorijski utemeljuje.¹⁶

Posljednji neposredni prethodnik kojega je Jukić konzultirao bio je vjerojatno A. Stojačković. Prijepis nekih naslova Jukić prekida baš na mjestu na kojemu to čini i Stojačković.¹⁷ Stavlja podatke s naslovne stranice u navodnike kao i on, ali s pravom ispravlja Stojačkovića glede izdanja Divkovićevih djela.

Kriteriji za odabir građe. A. S. Kovačić spominje kako je Lastrić u izradi svojega *Catalogusa* bio svjestan da ima i mnogo drugih pisaca te da Jukić to čini potpunije (Kovačić 1991: 17). No makar svoju bibliografiju objavljuje gotovo sto godina poslije prvoga izdanja Lastrićeve bibliografije, Jukić i sam navodi djela osamnaest pisaca baš kao i Lastrić, izostavljajući pritom neke od onih što ih Lastrić navodi.

Upadno je uočljivo kako Jukićevi kriteriji za odabir građe nisu isti kao Lastrićevi. To je jedna od stvari u kojima je Jukićeva bibliografija iskorak u nizu bibliografija bosanskih franjevaca.

Teritorijalno gledano, bibliografije bosanskih franjevaca poštuju granice provincije Bosne Srebrene, provincije kojoj su pripadali. Bosanska vikarija odnosno provincija dijelila se i bibliografije se prilagođavaju tim promjenama. To vrijedi, osim za Jukićeva prethodnika Lastrića, i za njegove nasljednike Matkovića, Jelenića i Kovačića. Tako u bosanske franjevce do 1735. spadaju i primjerice franjevci iz Budima, jer se do tada provincija dotle protezala. Jukić međutim piše *Književnost bosansku* imajući više na umu teritorij bosanskoga srednjovjekovnoga kraljevstva negoli granice provincije. Iako govori o Bosni potkraj osmanske vladavine, Jukić ne odolijeva spomenuti „površje cijele ove kraljevine” (Jukić 1973, I: 171).

Konstrukcija Slavoljuba Bošnjaka

Slavni narod ilirski. Što Jukiću (pseudonimom Slavoljubu Bošnjaku) znači atribut „bosanska” u naslovu njegove bibliografije, najbolje se može razabrati iz njegove polemike s Dimitrijem Tirolom.

Nije uputno, Jukićeva je pouka, pozivati se na Porfirogeneta te iz toga izvoditi zaključke o Bosancima kao Srbima i o njihovu jeziku kao srpskom, iako Divković *sarpskim* ili *sarmskim* zove pismo kojim se služi.¹⁸ Povod je pouci tekst Dimitrija Tirola u kojemu

16 „Jedan jedinstven princip koji se može otkriti u radu do oko 1700. jest naglasak koji se stavlja na sadržaj knjige više nego na čisto njezina bibliografska obilježja. Tijekom 18. stoljeća dogodila se promjena u naglasku; [valja biti] precizan u konzultiranju originala.” (Stokes 2003: 410).

17 Usp. primjerice Jukić 30 prema Stojačković 129 (*Nauk krstjanski*) ili Jukić 29 prema Stojačković 114 (*Sto čudesa*).

18 Istraživanja su sklona relativizirati Porfirogenetove tvrdnje, jer se njegovo vrijeme podudara s vremenom kad je Bosna kratko bila pod vlašću srednjovjekovne srpske države u 9. stoljeću, pa je

se takve tvrdnje iznose s pozivom upravo na Porfirogeneta i Divkovića. Tirol smatra: „Bošnjaci su Srbi i nazivaju se geografičeskim imenom, tek u tom slučaju, kad su rad naznačiti, mesto pribivanja svog” (Jukić 1973, I: 85). Nasuprot tome, Jukić tvrdi: „Bošnjaci su dosad bili ne samo u zemljopisnom smislu već i u rodoslovnom: pravi Bošnjaci! slavni narod ilirski!” (Isto: 86).

Porfirogenetov naziv za Srbe, naglašava Jukić, znači zapravo Servi Romanorum¹⁹ (rimski podanici). Jukić ne navodi da je tvrdnju preuzeo iz 32. poglavlja Porfirogentova *De administrando imperio*, ali se pokazuje doraslim polemici. Ako su dakle Srbi dobili ime od toga što su Servi Romanorum, to ne kazuje ništa o njihovu rodoslovnom biću. Sluge su Rimljanima u Bosni mogli biti i drugi pa i Bessi, Bossi ili Bosini (nazivi za Bosance). Jukić nadalje smatra da iz toga što Divković piše da svoja djela tiska srpskim slovima ne znači da piše srpskim jezikom, već naprotiv bosanskim, odnosno slovinskim, kako i sam kaže, a i samo pismo Ančić, Margitić i Peikić nazivaju drugačije.

Iz toga možemo zaključiti jedino to da je Slavoljub Bošnjak doduše ljubitelj Slavena, ali Bošnjak koji sebe i one koje opisuje u svojoj bibliografiji smatra Bošnjacima u etničkom smislu, onima koji govore bosanskim jezikom što ga kadšto, kao uostalom i pismo, zovu ilirskim, jer su Slaveni koji borave na ozemlju rimskoga Ilirika. Iz teksta u Zemljopisu i o povjesnici vidimo da Jukić smatra da griješe oni koji tvrde „da Bošnjaci nisu Besah potomci” (Jukić 1973, I: 250 – 252). Pritom se poziva na Orbinija i njegove izvore, a glede tvrdnje da su Iliri slavenski narod, baš kao i Besi (Bosi, Bossoni), oslanja se na Gaja, Katančića i Kukuljevića. Iz svega se može zaključiti jedino to da Jukić i sebe smatra potomkom Bessa. Jukić je po relevantnim slavističkim uvidima u pitanja etnogeneze načinio konstrukt ne samo tako što je prihvatio poistovjećenje Ilira i južnih Slavena već je konstruirao i bosanski narod kao etničke potomke Bessa, koji su negdje prije Hrvata i Srba došli u Bosnu prognani iz Trakije.

Konstruktivizam. Jukić je uspješno uklonio Tirolov konstrukt. Kulturna povijest eliminirala je Jukićev konstrukt.²⁰ Čini se s pravom jer je „(...) ilirstvo, nakon tolikih stoljeća koja su prošla od onoga vremena, bilo ništa drugo nego romantična konstrukcija” (Jelčić 1978: 26). A to se odnosi i na Jukićevu etnogenezu. A je li i sama kulturna povijest konstruirala, pa tako uvrstila Jukića u Hrvate i po tome u hrvatsku bibliografiju?

Riječ je o važnom pitanju: ima li konstruktivizam pravo kad tvrdi da su kulturnopovijesni procesi uvijek iznova konstrukt? Valja nam dakle razlikovati između konstrukta i kritički

Porfirogenet onda zapravo izvijestio o aktualnom stanju stvari, a ne o činjenicama mjerodavnim za etnogenezu.

19 „Srbliji se pako po romanskom dijalektu nazivlju: podanici (Servi)” (Porfirogenet 2003: 84; grčki tekst str. 270).

20 U sustavnoj analizi etno- i politogeneze u srednjovjekovnoj Bosni Dubravko Lovrenović ne spominje Besse. Spominje Ilire, Avare, Hrvate i Srbe kao mogući kompleksni supstrat bosanske srednjovjekovne etnogeneze (usp. Lovrenović 1998: 85 – 125).

ustanovljenih povijesnih činjenica, a to znači susresti se s konstruktivizmom.²¹ Po njemu se „Narod” drži paradigmatiskim primjerom konstrukcije (Burke 2006: 94). Ne očekujući površna rješenja na brzu ruku ukazat ćemo samo na smjernice konzultirajući Benedicta Andersona, Petera Burkea i Srećka Džaju.

Konstruktivisti se unutar tzv. nove kulturne povijesti uglavnom nadovezuju na Benedicta Andersona i njegovu arheologiju nacionalizma. Za njega su nacije, pa po tome i nacionalizam, kulturne tvorbe posebne vrste (Anderson 1990: 15). Nastaju kad su krajem 18. i početkom 19. stoljeća kozmologije velikih religija zamijenjene poviješću, a sveti jezici nacionalnim jezicima. Nacije nastaju po modelu izmišljenih (*imagined*) zajednica jer se u njima proklamira zajedništvo ljudi koji zapravo ne žive zajedno, ne poznaju se i ne komuniciraju osobno. Svoje postojanje nacije imaju zahvaliti kapitalističkom gospodarskom napretku i napretku tiskarske tehnike koja proizvodi novine i tako povezuje one koji se inače ne poznaju i omogućuje konstruiranje utemeljenja takve zajednice rabeći u tu svrhu sad „posvećeni” nacionalni jezik. Tako nisu više znalci svetih jezika konstitutivni za zajednicu, već i oni koji se služe samo nacionalnim jezikom.

Takva postmoderna rekonstrukcija kulturnopovijesnih procesa moderne, koja počinje od romantizma, olakšava do stanovite mjere i razumijevanje slučaja Jukić, slučaja hrvatskoga kulturnoga djelatnika koji se sam nije tako zvao. Tako ćemo lakše razumjeti Jukićevu i općenito ilirsku usredotočenost na nacionalni jezik, činjenicu da u bosanskim samostanima nije bilo knjiga na tome jeziku i pismu, Jukićeva etimologijska nastojanja, publicistički rad, njegovo istraživanje pisane riječi kojom se dokumentira posebnost, i konačno povlaštenost ćirilicnog dijela u njegovoj bibliografiji koji, iako s bitno manje građe, zauzima jednak prostor kao i latinični. Tako lakše razumijemo i njegov konstrukt koji je opet inzistiranje na zapadnoj posebnosti u odnosu na srpske pretenzije što ih utjelovljuje Tirolov tekst. Na izvorištu konstruktivizma susrećemo dakle i pozitivne poticaje. U Andersona i ne nalazimo pravoga konstruktivizma jer on respektira i druga tumačenja predmeta svojega istraživanja kao što su zasluge prosvjetiteljstva, a čini se da u njegovu tekstu ima otvorenosti za neekstremno razumijevanje nacije kao legitimne sociokulturne tvorevine. Radi se o jednom od modela postmoderne interpretacije moderne. Ono što je naime Andersonu *imagine* (zamišljati, predočavati) u području kulturne povijesti, to je Hansu Beltingu ideja u području povijesti umjetnosti. A ideja ima sklonost biti apsolutiziranom. Stoga je po Beltingu zahtjev za slikom kao apsolutnim umjetničkim djelom postupno doveo do razgradnje ideje o slici kao djelu, jer se shvatilo da je riječ o nedostižnoj ideji koja romantičare čini nesretnim umjetnicima. Tako Belting

21 Govoreći o Jukićevu izjašnjavanju kao konstrukt, valja imati na umu da je njegovo razumijevanje nacionalne pripadnosti bilo vrlo teritorijalno određeno. On je tvrdio da je Omer-paša Hrvat. U pismu Gaju od 8. rujna 1850. Jukić piše: „Omer paša, on je ne samo Hrvat nego i Slavjanin i domorodac” (Jukić 1973, III: 113). A Latas je zapravo bio lički Srbin, koji se poturčio kao mladić.

govori o kraju povijesti umjetnosti tvrdeći kako je riječ o pojavi „s ograničenim rokom uporabe i za određenu ideju umjetnosti” (Belting 1995: 74). Andersonova ideja nacije, ako se reducira na svoju ekonomsku i medijsku etiologiju, tj. svode na manipulaciju i još pritom apsolutizira, nosi u sebi klicu vlastite radikalizacije, a to u osnovi znači interpretativnu razgradnju reduciranim tumačenjem procesa kao negativnoga. To je jedna strana konstruktivizma, onoga dakle koji se pretvara u kritiku nacionalnoga kao takvog. A tu smo onda, analogno Beltingovoj tvrdnji, pri kraju kulturne povijesti ukoliko je ona nacionalna.

Peter Burke uočio je i pozitivne strane konstruktivističke rekonstrukcije kulturnih procesa. Spominje kako je uostalom i Michel Foucault konstatirao kako diskursi kao prakse sustavno konstruiraju predmete o kojima govore (Burke 2006: 87). Burke usto ukazuje na potrebu da se ustanovi tko konstruira, pod kojim ograničenjima i iz čega. Ima naime slučajeva koji upravo podsjećaju na Jukićev konstrukt. Nizozemci su se tijekom borbe protiv Španjolaca u 17. st. identificirali s drevnim Batavijancima koji su se borili protiv Rimskog Carstva (isto: 94). Rekli bismo, baš kao Iliri. Tu treba kritički razmotriti okolnosti i činjenice kako bi se ustanovilo mjeru nelegitimnoga konstrukta. Jer očito ni u kulturnopovijesnim procesima nije sve nagonski spontano. Burke je usto svakako olakšao kritiku konstruktivizma time što je neke pojavnosti nazvao upravo tim imenom. Time je konstruktivizam doveo u nepriliku zajedničku gotovo svim „-izmima”. Nije li naime i konstruktivistička tvrdnja o konstruiranosti nacija i sama konstrukt?

Srećko Džaja kritički se suočio s manifestacijom konstruktivizma u Johna B. Allcocka koja govori o imaginiranim nacijama na južnoslavenskom prostoru. Takav se konstruktivizam razotkriva kao globalizam, jer procese modernizacije vidi kao procese globalizacije, pa raspad Jugoslavije vidi kao djelo entnonacionalizama koji zaustavljaju proces modernizacije. Naveo bih dva argumenta potaknuta Džajinim diskursom. Prvo, Džaja tvrdi da su procesi nasilne integracije također krivi za raspad Jugoslavije (Džaja 2004: 11 – 12). Uključuje dakle aspekt slobode partikularnoga kolektiviteta. Globalizam, dodao bih, kao eminentno ekonomska pojava drži posebnosti „skupima” pa stoga valja, uz distinkcije između politike i kulture te znanosti i kulture, imati na umu i onu između ekonomije i kulture. Globalistička perspektiva (ekonomija i mediji) sve drugo vidi kao partikularno i odredivo i u dijakronijskom smislu, pa se postulira diskontinuitet između kršćanske kozmologije i povijesti te svetih jezika i nacionalnih jezika. Sad se pojavljuje također prostorno i virtualno univerzalna veličina kao što je globalna ideja. Nije nikakvo čudo da je došlo do procvata projekata nacionalne memorije i razmaha *nove kulturne povijesti*, čim je globalizam posvojio konstruktivizam.

Drugi argument baziran na Džajinu diskursu jest: integrirajući nacionalni kulturni procesi nisu *a priori* negativni. Možda se radi samo o tome da takve procese nismo kadri doraslo interpretirati (Džaja 2005: 150).

Džaja time otvara prostor za razotkrivanje denuncirajuće biti konstruktivizma. Promatrajući dakle naciju kao apsolutiziranu, nepoželjnim rješenjem konstruktivizam

denuncira i nacionalno kao takvo. Konstruktivizam denuncira svaki kulturni prinos kao konstrukt, pa i nacionalnu bibliografiju jer ona u osnovi skuplja upravo proizvode „kapitalističke tiskarske produkcije” koja je odgovorna za nastanak nacionalne kulture. Ako je tomu tako i ako nacionalne integrirajuće kulturnopovijesne procese ne uzimamo nečim unaprijed negativnim, konstruktivizam nam, možda i nehotice, pomaže razumjeti što je zapravo radio Jukić. On je popisivao, kao uostalom i svi bibliografi, one stvari koje su konstitutivne za nacionalnu kulturu. Konstitutivno i za naš svijet danas i to ne u nacionalističkom smislu, već u smislu valjane „univerzalnosti nacionalnoga kao sociokulturnoga procesa” (Anderson 1990: 17).

Jukićev je primjer poučan. Nije se dao dokazati njegov rodoslovni konstrukt o Bessima, ali se katolički kontinuitet (usuprot očekivanju konstruktivizma) dalo vrlo lako legitimirati. Njegovi su se sunarodnjaci odlučili za hrvatstvo temeljem katoličkog kontinuiteta, što se pokazalo odlukom trajnije konjunktive. Ne apsolutno nepromjenjive i ne apsolutno čiste od konstrukta. I tu su novine radile svoj posao i bile zabranjivane od Osmanlija. Riječ je o „Novinama dalm. hrv. slavonskim” iz 1848. godine (usp. Jelenić 1990, II: 210 – 211). Hrvati su međutim „ponijeli” sa sobom svoga Jukića u svijet koji su prepoznali svojim i njegovim.

Ne mogu se ovdje analizirati svi vidovi kulturnopovijesnoga procesa po kojemu su katolici iz Bosne potvrdili kontinuitet svoje pripadnosti zapadu kao hrvatsku nacionalnu pripadnost, a slijedom te pripadnosti Jukićev su kulturni rad interpretirali kao rad za bosanske Hrvate. Svakako je na pomolu odlaska Osmanlija iz Bosne prema zapadu krenuo slojevit svijet bosanskih Hrvata.

Privlačna snaga onoga što je, odan bečkom dvoru, inaugurirao 1848. ban Jelačić nije, kako se vidi u „Novinama dalm. hrv. slavonskim”, ostalo bez odjeka u Bosni, ali nije sve zateklo u jednakom duhovnom stanju niti s istom popudbinom, poglavito s obzirom na očekivanja koja su se prethodno gajila u odnosu na kneževinu Srbiju. Srbija je znala i novčano honorirati takva očekivanja, pa i razvijenom propagandnom mrežom. Ilustrativan je u tome smislu fra Grgo Martić. Ako je točna Jelenićeva rekonstrukcija njegova puta, fra Grgo se u mladosti „štogdje Srbinom priznaje” (isto: 176), ali se postupno i sve intenzivnije priklanja hrvatstvu.

Jukić spada u, gotovo bismo rekli, rigidne gajevece kakvih možda u Bosni i nije bilo više tako radikalnih. Uključen u srpsku propagandu, ali s jasnim razgraničenjima prema srpskim pretenzijama, kao što pokazuje polemika s Tiroлом, Jukić pokazuje, prema dostupnim podacima, manje oscilacije u odnosu prema srpstvu od fra Grge Martića, ali izostaje eksplicitno izjašnjenje za hrvatstvo.

Glavninu su u tome spektru činili vrlo vjerojatno oni koji nisu bili opterećeni niti ilirskim idejama niti vezama sa srpstvom, kao što su članovi Zbora redovničke mladeži bosanske u Đakovu. Jukić se u vrijeme osnivanja toga društva 1855. nije smio baviti politikom, a imao je zasigurno već i zdravstvenih teškoća pa su manje dostupni, ako

su uopće postojali, dokumenti koji bi posvjedočili o njegovu stajalištu prema hrvatskoj usmjerenosti mladih bogoslova tih godina.

Ipak, sve u svemu, s obzirom na priklon bosanskih Hrvata hrvatskome kulturnom prostoru, Jukićevo se djelovanje nije moglo protumačiti drukčije nego kao prinos hrvatskoj kulturi, pa će isti taj zbor 1908. — pedesetak godina nakon svoga osnivanja, a i Jukićeve smrti — dobiti ime upravo po njemu. Tako se zove i danas. To je tek jedan od pokazatelja kako je taj priklon imao i elemente postupnoga zaokreta, ali je svakako i razlogom da Jukićev bibliografski rad smatramo jednakovrijednim s drugim njegovim prinosima koje treba honorirati kao hrvatske.

Literatura

- Alaupović, T. 1907. *Ivan Frano Jukić (1818 – 1857.)*, Sarajevo: Zemaljska štamparija.
- Anderson, B. 1990. *Nacija: zamišljena zajednica: razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma*. Zagreb: Školska knjiga.
- Belting, H. 1995. *Das Ende der Kunstgeschichte: eine Revision nach zehn Jahren*. München: Beck.
- Bosanski prijatelj: časopis saderžavajući potrebite korisne i zabavne stvari*. 1850 – 1851. Zagreb: Gajeva tiskara. *Književnost bosanska*, I(1850): 25 – 32; *Književnost bosanska*, II(1851): 83 – 90.
- Burke, P. 2005. Povijest događanja i preporod pripovijedanja. *Scrinia slavonica* 5: 507 – 520.
- Burke, P. 2006. *Što je kulturalna povijest?* Zagreb: Antibarbarus.
- Čulić, B. 1955. Bibliografija u Bosni i Hercegovini. U *Enciklopedija Jugoslavije I*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Čulić, B. 1980. Bibliografija. U *Enciklopedija Jugoslavije I*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Ćorić, B. 1973. Ogljed o Ivanu Franji Jukiću. U *Ivan Franjo Jukić. Sabrana djela III*, izbor i redakcija Boris Ćorić, 9 – 101. Sarajevo: Svjetlost.
- Drljić, R. 1957. Jukićev ugled kroz našu prošlost i kritički sudovi o njemu. *Dobri pastir* 8: 164 – 175.
- Džaja, S. 1999. *Konfesionalnost i nacionalnost u Bosni i Hercegovini: predemancipacijsko razdoblje 1463 – 1804*. Mostar: Ziral.
- Džaja, S. 2004. *Politička realnost jugoslavenstva (1918 – 1991). S posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo i Zagreb: Svjetlo riječi.

- Džaja, S. 2005. Bosna u kategorijama jugoslavenstva, tuđinske i otuđene vladavine. U *Eseji, razgovori, polemike, prijevodi*. München: Udruga đaka i prijatelja Franjevačke klasične gimnazije Visoko, podružnica za Njemačku.
- Frndić, N. 1998. Refleksi Hrvatskog narodnog preporoda u Bosni. U *Dani Hvarskog kazališta: Hrvatska književnost u doba preporoda*. Split: Književni krug.
- Frost, C. D. 1976. The Bodleian catalogs of 1674 and 1738. *The Library quarterly* 46: 248 – 270.
- Gavran, I. 1995. Odjeci velikog potresa: Kako se Francuska revolucija odrazila kod nas. U *Putovi i putokazi II.*, 183 – 188. Livno: Svjetlo riječi.
- Gavranić, G. 1929. Ivan fra Frano Jukić i naše plemensko pitanje. *Franjevački vjesnik*, 36(4): 110 – 114.
- Građa, 1987. *Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940. Knj. 9*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.
- Jelčić, D. 1978. *Hrvatski narodni i književni preporod*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jelenić, J. 1925. *Bio-bibliografija franjevacca Bosne srebreničke*. Zagreb: Nadbiskupijska tiskara.
- Jelenić, J. 1990. *Kultura i bosanski franjevci. Fototip. izd. Sv. 1 – 2*. Sarajevo: Svjetlost.
- Jukić, I. F. 1848. *Početak pismenstva i Napomena nauka kestjanskoga: Na službu pučkih učiona u Bosni*. Zagreb: Gajeva tiskara.
- Jukić, I. F. 1973. *Sabrana djela. Sv. 1 – 3*. Sarajevo: Svjetlost.
- Jukić, I. F. 2002. *Izabrana djela. Sv. I - III*. Priredio Ivo Pranjković. Zagreb: Konzor.
- Kosić, I. 2007. Pregled povijesti najdragocjenijega fonda u zbirka građe posebne vrste. U *Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.
- Kovačić, A. S. 1991. *Biobibliografija franjevacca Bosne Srebrene*. Sarajevo: Svjetlost.
- Kuna, H. 1973. Bosanski rukopisni kodeksi u svjetlu južnoslavenske redakcije staroslavenskog. U *Radovi sa simpozijuma „Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura”*, 89 – 102. Zenica: Muzeja grada Zenice.
- Kuna, H. 1978. Grafijsko-ortografski uzusi iliraca i književna tradicija u „Bosanskom prijatelju”. *Književni Jezik*, 3(8): 131 – 144.
- Kuna, H. 1983. *Jezik „Bosanskog prijatelja” prvog bosanskohercegovačkog časopisa*. Sarajevo: Svjetlost.
- Logar, J. 1973. *Uvod u bibliografiju*. Sarajevo: Svjetlost.

- Lovrenović, D. 1998. Na izvorištu srednjovjekovne bosanske etno-politogeneze. *Bosna franciscana* 6(9): 85 – 125.
- Markušić, J. i Škarica, B. 1908. *Život i rad Ivana Frane Jukića: na temelju rukopisa o. Augustina Ćorića*. Sarajevo: Vogler.
- Maštrović, T. 1996. Kroatizam Ante Kuzmanića i Zora Dalmatinske. *Zadarska smotra*. 44(3 – 4): 68 – 69.
- Matković, J. 1895. *Bibliografija bosanskih franjevaca: Tiskane knjige*. Sarajevo: Zemaljska vlada.
- Napotnik, M. 1884. *Kratek pregled bosanskega slovstva*. Maribor: Janez Leon.
- Nazor, A. 1963. Jezični kriterij pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatskologoljskim tekstovima. *Slovo* 13: 72 – 73.
- Nikel, J. 1907. *Allgemeine Kulturgeschichte. 2. Aufl.* Paderborn: F. Schöningh.
- Pomian, K. 2005. Povijest struktura. *Scrinia slavonica* 5: 485 – 506.
- Porfirogenet, K. 2003. *O upravljanju carstvom*. Zagreb: Dom i svijet.
- Pranjković, I. 1997. Fra Frano Jukić i hrvatska jezično pravopisna tradicija u BiH. *Bosna franciscana*, 5(8): 131 – 144.
- Raukar, T. 1973. O problemu bosančice u našoj historiografiji. *Radovi sa simpozijuma „Srednjovjekovna Bosna i europska kultura”*, Zenica: Muzej grada Zenice.
- Rogulja, P. 1982. Dosadašnji rad na hrvatskoj nacionalnoj bibliografiji knjiga. U *Grđa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940. Knj. 1*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka.
- Schaffarik, P. J. 1826. *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Ofen: Universitäts-Schriften.
- Stojačković, A. 1847. *Historija vostočno-slavenskog' bogoslužjenja i kyrillskog' kn'žestva kod Slavena Zapadne crkve*. Novi Sad: Jovan Kaulicji.
- Stokes, R. B. 2003. Bibliography. U *Encyclopedia of Library and information science. Vol. 2*. New York i Basel: Marcel Dekker.
- Vukotinović, Lj. 1842. Ilirisam i Kroatisam. *Kolo: članci za literaturu, umjetnost i narodni život. Knj. 2.* – U Zagrebu: Gaj.
- Zelić-Bučan B. 1993. Bosanski franjevci u mrežama srpske nacionalne propagande. *Hrvatska revija* 43(4): 424 – 431.
- Zelić-Bučan, B. 2000. *Bosančica ili hrvatska ćirilica u srednjoj Dalmaciji*. Split: Državni arhiv.

Summary

Bibliographic work of Ivan Franjo Jukić and the end of cultural history. Bibliographies as a source for the history of books and cultural history

Bosnian Franciscan Ivan Franjo Jukić (1818-1857) died a hundred and fifty years ago. He was one of the most prominent figures in the 19th century cultural life of Bosnia and Herzegovina, credited with the development of a wide-ranging set of aspects of cultural life in Bosnia and Herzegovina, organised in the unpropitious conditions of the Turkish occupation. Among other things, he studied the non-religious cultural history of Bosnia and Herzegovina and, in particular, the literary work of his Franciscan predecessors who were active in pastoral work for many years on the entire Croatian cultural territory and, in some periods, outside this territory. Preaching in the tongue of the people, they contributed greatly to the standardisation of the Croatian language and to the development and use of *bosanica* as a specific form of the Croatian Cyrillic script. Jukić was one of the first, if not the first Croatian student of this script. The study of *bosanica* was an inspiration to him to collect and bibliographically describe books written in this script and, also, books written in the Latin script. Thus emerged the core of his text, *Bosnian Literature*, which is in fact a general bibliography of Bosnia and Herzegovina. It was the first book to set as a criterion the secular and not the religious borders of Bosnia. The text was published in two installments in the first literary journal in Bosnia and Herzegovina, *Bosanski prijatelj*, started and edited by Jukić.

The paper is to commemorate the anniversary of his death. It provides an insight into the results of the bibliographic, cultural and historic study of Jukić's text. The bibliographic study focuses on the bibliographic structure, bibliographic descriptions and on the criteria applied in the selection of the material. The bibliographic features are analysed as part of the cultural and historic context, in the synchronic and diachronic sense of the word. The method applied in the contextualised bibliographic analysis provides background for the study of some of Jukić's less well known standpoints, relevant for the criteria employed in the selection of the materials for the national retrospective bibliography.

The need to approach the matter from cultural and historic aspects is in correspondence with Jukić's devout support of the Illyrian movement. This movement promoted the unity of the Southern Slavs, calling them all Illyrians and regarding them as basically a single people speaking the same language. As one of its focuses, the movement also promoted bibliographic work. Tracing back this orientation leads us to its source, the German Romanticism, which relied on the common language for the building of unity of the disunited German lands, and promoted the primacy of culture over the primacy of politics. With the German people this unity was successful, whereas the political reality, in part shaped by bloody wars, was a vivid proof of the failure of the Illyrian, and later, of the Southern Slavic idea. The course of research done for this paper

was greatly affected by this historical fact, especially evident in the criteria for the selection of the bibliographic material.

Starting off with the Illyrians' understanding of what "the regional" denotes, Jukić not only accepted the identification of the Illyrians and the Southern Slavs as one and the same entity, but he also treated Bosnia's Muslims as the "glorious Illyrian people", not only territorially but also ethnically. Students of the cultural and political history of Bosnia did not agree with Jukić's arguments, and the cultural and historical processes proved him wrong by developing in directions that Jukić could not have foreseen or expected. The outcome of the Turkish siege of Bosnia was, namely, in the identification of the religious with the national. So it happened that Jukić, as a Catholic, is thought of as a Croatian culturalist and bibliographer, and a member of the Croatian ethnic group, irrespective of the fact that, territorially speaking, he belongs to Bosnia and Herzegovina and is a member of that state's cultural elite.

A bibliographic analysis makes up the core of the paper, and the core is framed by a methodologically immanent, modern cultural and historical context. Furthermore, inspired by Jukić's Illyrian orientation, the analysis is also evaluated briefly from the point of view of the post-modern cultural and historic constructivism.

KEY WORDS: Ivan Franjo Jukić, bibliography, bibliographic analysis, Bosnian Franciscans, *Bosanski prijatelj*, Illyrian movement.